

MEȘTEȘUGURI LA DUNĂREA DE JOS (sec. IV-X)

PRELUCRAREA PIETREI

MATERIA PRIMĂ

PIATRA, aflată din abundență, ca și lemnul, relativ destul de variată în ceea ce privește compoziția, predominantă în unele regiuni, s-a folosit de către comunități în diferite utilități, în special în construcții. Piatra mică de construcție întrebuințată în zidărie se aduna din albia râurilor sau din cariere modeste (prin sistemul extragerii la "zi" sau chiar prin galerii de adâncime).

În Oltenia, la Drobeta¹, în construcții s-a folosit mult piatra, în comparație cu cărămida, deoarece se găsea în vecinătatea zonelor litice; de pildă, din regiunea deluroasă se scotea un fel de piatră nisipoasă și slabă, numită azi de localnici "sâgă", mult folosită în zidăria castrului de la Răcani². Carierele de lângă satul Rudari (județul Dolj) furnizau această piatră pentru statio Aquensis³.

Carierele Dobretei au fost identificate de Al. Bărăcilă. Se pare că orașul a folosit la construcția podului, a castrului și a altor clădiri ce s-au ridicat la începutul secolului II e.n. blocuri fasonate dreptunghiular și piatră spartă, adusă pe Dunăre de la Bahna (lângă Porțile de Fier). Este un calcar cu aspect nisipos, destul de dur, se poate tăia și ciopli ușor, dacă roca este puțin umezită. Pe la anul 150 e.n. carierele de piatră de la Bahna sunt înlocuite cu cele de la Gura Văii, Vârciorova și Breznița, de unde se tăia un calcar alb, cu nuanțe roșietice și aspect de travertin. Din el se putea pregăti și un var bun. Fiind dur și ușor de lustruit, s-au cioplit din el cele mai importante monumente epigrafice ale Dobretei.⁴

O specie de piatră calcaroasă, cu multe impurități, afânată cu goluri și aspect de conglomerat, s-a folosit în zidăria mărunță de la Romula și Sucidava.⁵ Ea se extrăgea din carierele izolate și sărace, de la poalele dealurilor oltene.

Este posibil ca așezările romane de pe linia Oltului și din vecinătatea lui, situat în regiunile de câmpie, să fi procurat piatra cioplită din zona subcarpatică.

La Romula, Slăveni, Sucidava și în așezările vecine se aduceau blocuri de piatră (din care se lucrau sarcofage, piese arhitectonice, altare, sculpturi și alte piese) din carierele existente și astăzi pe malul drept al Dunării și pe valea Isker, în Bulgaria, al cărui centru de seamă era Vrața.⁶ Calcarul adus

de aici era puțin rezistent, avea un aspect spongios, însă ușor de lucrat. Transportul se realiza cu ambarcațiuni pe Isker și Dunăre, apoi cu carele sau sania, pe câmpia plană din sudul Olteniei. Piatră calcaroasă sau de râu s-a descoperit în așezările de la Balta Verde, Fărcașul de Sus, Hotărani, Maglavit, Obârșia Nouă, Plopșor și Verbița⁷. În secolele IV-VI aproape peste tot piatra era refolosită fiind luată din construcțiile vechi. Nu știm dacă în această perioadă mai funcționa vreo carieră de piatră în nordul Dunării, dar se pare că o parte din piatră folosită la Celei a fost adusă de la Vrața.⁸

MARMURA⁹ se extrăgea din masivul Bucova (județul Caraș Severin) și Cerna (județul Hunedoara). calcarul¹⁰ de la Aquae (Călan - județul Hunedoara) Vărciorova (Drobeta Tr. Severin), andezitul¹¹ de la Uroi (județul Hunedoara), de unde provenea și materialul pentru sanctuarele de la Sarmizegetusa Regia.

În săpăturile arheologice de la Romula și Slăveni¹² s-au întâlnit folosite în construcție, mari cantități de piatră cretoasă, foarte ușor de cioplit, dar friabilă în contact cu agenții atmosferici. S-a presupus că această piatră a fost adusă de pe malul bulgăresc al Dunării. Marea cantitate de astfel de material constructiv folosit, precum și depărtarea de Dunăre (60 km) ne face să presupunem existența unor cariere, în vecinătatea celor 2 localități.

Carierele de piatră din Dobrogea se exploatau încă din vechime. Sursele principale existau în diferite regiuni cum ar fi: la Novidonum¹³ unde se exploata granitul, calcarul, gresia calcaroasă și gresia obișnuită; la Callatis¹⁴ calcarul; la Troesmis¹⁵, gresie calcaroasă, gresie obișnuită și șist; la Beroe-Cius¹⁶ și Carsium¹⁷ existau cariere de șist, iar pe linia Dunării, calcar; la Capidava¹⁸ se exploata calcarul și gresia calcaroasă, iar la Axiopolis¹⁹ șistul. În teritoriul dobrogean mai amintim cariera de piatră de la Cernavodă²⁰ care fost exploatată din antichitate împreună cu cele de la Libida²¹ și Tropaeum Traiani²² unde se găsea calcar, gresie calcaroasă și șist; la Tomis²³, în zona vestică a orașului se aflau cariere de calcar iar în cea nordică gresia calcaroasă și șistul. Aceleași roci se aflau și în jurul cetății Histria²⁴. Calcarul aflat din abundență pe teritoriul dobrogean a fost folosit la ridicarea cetății Capidava, a Monumentului de la Adamclisi (de la delani extrasă), a cetății Garvăn (extrasă din masivul Popinii Bisericuța²⁵ și șist de la Bugeac). La toate aceste cariere mai adăugăm cariera de cretă de la Basarabi²⁶ situată pe o pantă a dealului de cretă lângă satul Basarabi, fost Murfatlar, care se întindea pe o lungime de 200 de m și o lățime de circa 400 m.

Tehnica extragerii. În general, sistemul de exploatare al rocii era cel din carierele greco-romane, în aer liber. "Se creau drumuri de acces și se alegeau suprafețe mai mari sau mai mici în masiv, care se exploatau de sus în jos, în formă de bazine ce atingeau adâncimea de 10-15 cm. Gropile rămase în urma exploatării erau umplute în cea mai mare parte sau în întregime, cu cretă sfărâmată mărunt și cu blocuri de diferite mărimi, provenite de la exploatările unei suprafețe vecine, precum și de la cioplirea monu-

mentelor situate pe deal. Un astfel de sistem de exploatare ușura, pe de o parte, procesul de muncă, iar pe de alta, accesul la locul de exploatare".²⁷

Un sistem de exploatare aproape identic cu cel de la Murfatlar fusese folosit și în cariera de piatră de la Axiopolis (Cernavodă), datând din epoca romană, secolele II-III.²⁸

Aici, în vederea exploatării, se alegea câte o platformă sau terasă de cretă, care, după ce se curăța de pământul, pietrișul și bucățile de cretă degradate de la suprafață, se tăia, începându-se de sus în jos, în blocuri de aproximativ 0,80 x 0,40 x 0,25 - 0,40 m. Blocurile de cretă erau greu de mănuit, datorită slabei durități a rocii, cât și proprietății ei higroscopice, ceea ce îi sporea greutatea. De obicei se prefera exploatarea masivului la mare adâncime, unde creta poseda mai puține nuclee de cremene și era de mai bună calitate. Pentru evacuarea blocurilor din groapă, se pornea cu tăierea în masiv, începând de la poalele dealului a unui drum de acces. Din resturile create prin cioplire, se forma până la poalele dealului o pantă mai ușor accesibilă pentru lucrători. Paralele cu operația de adâncire, pe laturile peretelui "se creau platforme mai mici situate la diferite înălțimi, și trepte pe care se putea circula de sus până jos, ceea ce făcea ca spre fund suprafața de exploatare să se micșoreze din ce în ce mai mult".²⁹ În alte cazuri, însă, mai ales când se mergea pe urmele unei falii naturale, acest perete rămânea vertical, pe o înălțime de câte 4-5 până la 15 m³⁰. Arheologii au găsit și blocuri cioplite incomplet, dovedind că operația de desprindere a rămas neterminată iar suprafețele superioare ale platformelor păstrează, încă, urmele bazelor blocurilor desprinse³¹; uneori se constată pe suprafețele blocurilor de piatră mici șanțuri continue și paralele, largi de 7-8 cm și adânci de 10-15 cm, executate cu târnăcopul sau cu un topor special de fier indicând începutul operației pentru desprinderea altui rând de blocuri.

În afară de procedeul arătat, uneori, se alegea un perete cu fața mai regulată, din care, cu ajutorul aceluiași unelte, se desprindeau, fie în sens orizontal, fie în sens vertical, blocuri cu diferite dimensiuni. Se prefera acest ultim procedeu deoarece operația necesita mai puțin efort.³²

Pentru ridicare fortificației de la Păcuiul lui Soare - în secolul X s-au întrebuințat blocuri mari de piatră calcaroasă, care aveau o lungime de circa 1 m și o lățime medie de 0,40 - 0,60 m și care erau extrase din cariere locale, unde s-a și descoperit, de altfel, un târnăcop de cioplit piatra. Descoperirea pe locul cetății a unei mari cantități de deșeuri rezultate din cioplirea pietrelor, lasă să se înțeleagă că blocurile de piatră nu se finisau în cariere, ci la cetate, în funcție de necesitățile de moment ale construcției.³³

În Câmpia munteană, lipsită în general de piatră, s-a folosit în mare parte paientă și cărămidă sau cel mult se recurgea la o combinație cu piatra.³⁴

În secolele IV-X, la Dunărea de Jos, deja se generalizase tehnica *legării pietrei* și a cărămidizilor cu *mortar*.³⁵ El era obținut prin diferite procedee

care au depins întotdeauna de timpul și cunoștințele constructorilor. Deci, el va fi caracteristic anumitor momente ale istoriei.

Mortarul, liant necesar solidității edificiilor era obținut în urma amestecului de var cu cărămida pisată, pietriș sau nisip.

Încă din antichitate au fost descoperite proprietățile calcarelor de a da prin calcinare, *varul*. Acesta s-a întrebuințat în cantități mari la clădirea cetăților, a bazilicilor precum și pentru ridicarea caselor particularilor înstăriți.

Cuptoarele pentru ars piatra de var s-au găsit conservate în straturile arheologice și se cunosc sub numele de "varnițe". Ele și-au menținut sistemul de funcționare, nemodificat, timp de secole. Cele două forme de cupatoare erau: una cu cameră de ardere în formă dreptunghiulară (trei laturi săpate în pământ, cea de a patra fiind formată dintr-un masiv de piatră, uneori legată cu pământ. Acest ultim zid era străbătut de găuri, pe unde se făcea focul și se scotea totdeauna și șarjele respective de material), iar a doua formă de cuptor avea un aspect circular. Săpat în pământ reavăn, captușit cu un rând de bolovani de gresie, așezați unul peste altul și cu o gaură de alimente. În fața ei se afla o groapă de trepte pentru a ușura alimentarea cuptorului cu lemne. "Ambele tipuri de cupatoare erau de mare capacitate, pentru a satisface cerințele construirii edificiilor arhitectonice".³⁶ Elocvente pentru această perioadă pe care o avem spre studiu sunt cuptoarele de ars de var de la Șvinița.

Invaziile barbare din secolele IV-VIII, provocând declinul economic, în general, va avea drept consecințe restrângerea sensibilă a sferei de întrebuințare a pietrei. Ea va continua să fie prezentă ca material de construcție pentru înălțarea unor edificii militare, religioase sau chiar civile, dar, puține ca număr, și în mare parte în combinație cu cărămida arsă sau chirpici.

Spre sfârșitul mileniului I e.n. se constată o oarecare temporizare a năvălirilor barbare fapt reflectat în economia așezărilor de la Dunărea de Jos. Schimbările se fac simțite în toate atelierele meșteșugărești, inclusiv în cele ale lapidarilor, mai ales în perioada împăraților care au avut o preocupare precumpănitoare în privința refacerii fortificațiilor în această zonă de graniță pentru Imperiu, în legătură cu atacurile popoarelor migratoare.

Deșeurile de piatră descoperite la Celeiu dovedesc existența unor ateliere locale pentru prelucrarea pietrei. În aceste ateliere trebuie să se fi produs: râșnițe, fusaiole, tipare pentru turnat cruciulițe (care au fost descoperite acolo)³⁷, arcere pentru ascuțit diferite obiecte de fier.³⁸

Activitatea unor meșteri pietrari este mai bine documentată în cetățile de la Dunăre.³⁹ Existența atelierelor pentru prelucrat marmura⁴⁰ este dovedită prin existența deșeurilor, dar și a sculpturilor, reușite mai mult sau mai puțin, în această perioadă de decădere a artelor. Ele s-au descoperit la Tomis, Capidava, Dinogetia și Celei⁴¹.

Meșterii pietrari erau folosiți, pentru a participa la diferite activități

alături de militari.⁴² Ei confecționau diverse obiecte din piatră, fie cu destinație militară sau intenții artistice.⁴³ La Tomis există unele mențiuni despre constructori dar nu și informații despre modul lor de organizare.⁴⁴ Dovadă că meșteșugul era specializat este faptul că în cadrul prelucrării pietrei existau mai multe categorii de meșteri.

De exemplu, la Păcuiul lui Soare, *pietrari*⁴⁵ erau cioplitori în piatră, care ecarisau bocurile de piatră în vederea plăcii zidurilor sau realizării sistemului de aducție a apei în cetăți.

Așezările și, desigur, "atelierile" sezoniere ale pietrarilor se aflau în apropierea depozitelor de roci.⁴⁶ În unele complexe arheologice s-au descoperit unele folosite la detașarea blocurilor de piatră (exemplu cariera de cretă din dealul Tibișirul, de pe teritoriul comunei Basarabi - județul Constanța⁴⁷, spre deosebire de alte cariere folosite în mod sigur la construirea unor cetăți, în care nu au fost găsite urme ale uneltelor întrebuințate.

Blocurile de piatră erau tăiate în formă paralelipipedică, pătrată sau rotunjită, alteori se realizau chiar bolțuri care erau folosite la aranjarea aradelor de porți.

La cetățile de pe malul Dunării, materialul litic era transportat pe apă sub formă de blocuri paralelipipedice, în mare parte prelucrată, deoarece ducea nu numai la micșorarea cheltuielilor din punct de vedere economic dar și din punct de vedere al energiei și al timpului aferent zidarilor pentru ridicarea fortificațiilor.

Meșterii *zidari*⁴⁸ erau cei care ardeau piatra de var, stingeau varul și pregăteau mortarul. Arderea pietrei pentru obținerea varului se pare că se făcea la o oarecare distanță de locul unde se ridica edificiul, în schimb, stingerea lui se opera chiar pe locul viitoarei construcții.

Militarii, romani sau romano-bizantini, erau în egală măsură constructori și arhitecți, întâlniți alături de lucrătorii din rândul autohtonilor.⁴⁹

Pentru tăiatul blocurilor, transportul acestora și chiar pentru fasonarea materialului litic, erau folosiți, de regulă, localnici (*cărăușii*) aduși uneori special din zonele apropiate construcției ce urma să se ridice. Există informații ce se referă la ridicarea fortificațiilor de la Noviodunum și Pietroasele.⁵⁰

O particularitate în activitatea meșteșugarilor pietrari și zidari consta în aplicarea pe blocurile de piatră a diferitelor semne de proprietate.⁵¹ Ele erau reprezentate prin crucea gammată, cruci cu brațe bifurcate, semnul Y - mărginit de două haste verticale (I Y I), trei linii verticale urmate de un V culcat (III <). Asemenea semne se întâlnesc pe pietre din cariera de cretă de la Basarabi, dar și pe zidurile cetăților de la Pliska și Preslavul Mare. În Dobrogea, le mai întâlnim la Păcuiul lui Soare, la Adamclisi; de pildă la Tropaeum Traiani, câteva blocuri de piatră care acoperă canalul de pe Via Principalis au gravate pe ele semne ce reproduc cifre romane. Tot aici, în zidul care mărginește dinspre nord - "Poarta de vest" - se găsesc două pietre

care au pe cant semne ce reproduc crucea cu capetele bifurcate sau un Y (cu bara din dreapta făcută în jos)⁵². Este posibil ca tradiția semnelor pe blocurile de piatră din cetățile secolelor IX - X, din regiunea Dunării de Jos, să aibă origine romană.

Există inscripții care menționează existența unor ziduri (Antonius architectus), recunoscuți ca meseriași cu experiență în astfel de construcții.⁵³

Ansamblul lucrărilor era executat după planurile specialiștilor, desigur, romani sau romano-bizantini, de cele mai multe ori celebri, chiar pentru perioada în care trăiau. Astfel de exemple le avem în persoana **arhitectului** Apollodor din Damasc sau arhitectului Theophilus, care a ridicat Podul de lemn în timpul domniei lui Constantin cel Mare.⁵⁴

În perioada dominatului, referitor la mâna de lucru în atelierele lapidarilor din Dobrogea predominau în mare măsură lucrătorii liberi, dar fixați de locul de muncă și cu obligații considerabil crescute față de stat. Începând cu Dioclețian, marile ateliere se vor înmulți, locuitorii vor fi tot mai mult grupați în organizații corporative, iar statul va insitui un eficace control asupra atelierelor și a producției lor.

Dacă aceste caracteristici le vom întâlni în mod deosebit în atelierele orășenești dobrogene, în restul teritoriilor de la Dunărea de Jos meșteșugul lapidarilor avea un caracter casnic, domestic, rural. Deci, se practica o economie închisă cu toate consecințele ce decurg de aici.

UNELTE. Pentru exploatarea și fasonarea pietrei erau necesare unelte adecvate. Perfecțiunea cu care au fost finisate blocurile paralelipipedice ale zidurilor (opus quadratum), elementele arhitecturale realizate etc., presupun existența unor meșteri pricepuți și unelte perfecționate, de o mare duritate. Călirea uneltelor, chiar dacă îmbunătățea considerabil tăișul, nu era suficientă, de aceea meșterii pietrari au utilizat, uneori, unelte care să suplinească prin forma lor eventuale neajunsuri. Așa, de pildă, topoarele și ciocanele de pietrar nu erau de dimensiuni prea mari, dar cu corp masiv, tăiș ascuțit și scurt pentru a se evita îndoirea. Doar la finisarea blocurilor de calcar sau de andezit, se întrebuința un topor cu o gură mare (la acesta tăișul era oblic față de direcția cozii uneltei, pentru a intra progresiv în piatră).

Cantitățile uriașe de piatră necesare construcțiilor și modesta dezvoltare a mijloacelor de transport, a căilor de comunicație, în general au fost cauzele care au determinat, de cele mai multe ori, ca fasonarea pietrei să se facă pe loc, în carierele unde ea se exploata. La locul de "montare" al blocurilor se făceau numai rețușurile.

Unelte de pietrărie folosite de meșteri erau relativ numeroase și variate și se vor menține de-a lungul mileniului I, fără schimbări deosebite; printre acestea enumerăm:

Topoarele, utilizate în acest meșteșug, încă din perioada dacică, se pot grupa în două tipuri principale.⁵⁵

Tipul I, cuprinde pe cele mai puțin înalte, cu muchia masivă, aplatizată,

și cu corpul subțiat brusc spre tăișul drept, îngust și bine călit; orificiul pentru coadă, ceva mai mic decât la topoarele pentru prelucrarea lemnului, avea de o parte și de alta, în direcția opusă cozii, două aripioare rotunjite; tipul 2, folosit atât în cariere, cât și la lucrările de fasonare, avea tăiș biped, brațele egale cu lungime, dar cu înălțimi diferite. Printre uneltele descoperite în fortificația de la Păcuiul lui Soare s-a găsit un topor-târâncop de cioplit piatra, prevăzut cu un capăt îngust, ascuțit și un altul cu tăiș transversal.⁵⁶ Astfel de unelte s-au scos la lumină, în urma săpăturilor arheologice efectuate în cariera de cretă de la Basarabi.⁵⁷

Ciocanele⁵⁸, utilizate în special pentru zdrobirea pietrei, erau toate masive, dar de tipuri diferite: unele cu ceafa aplatizată și tăișul drept, dar perpendicular pe direcția cozii, altele cu mai multe brațe și forme diferite sau cu dispunerea brațelor în poziții diferite. Analogii s-au găsit în lumea greacă și romană.

Dălțile⁵⁹, folosite atât pentru săparea lăcașelor succesive (care provocau în cele din urmă despicarea blocului de piatră), cât și la săparea jgeaburilor din blocuri (în vederea așezării în ele a lemnurilor de legătură între cele două paramente a zidurilor), la săparea lăcașurilor (unde se introduceau capetele scoabelor de fier) și la obținerea ornamentelor de pe piesele arhitectonice.

Forma dălților de piatră face imposibilă distincția între aceasta și unele dintre dălțile făurarilor. Și unele și celelalte trebuiau să aibă corpul plin, gura dreaptă și călită, iar capătul opus deformat. Totdeauna cele de pietrar aveau corpul mai lung comparativ cu cele de fierar.

Deși puține, uneltele pietrarilor sunt într-o gamă variată fapt ce demonstrează specializarea lor și, împreună cu impunătoarele construcții din piatră, indică existența și dezvoltarea remarcabilă a meșteșugului lucrării pietrei. Majoritatea acestor unelte au analogii în lumea grecească și romană.⁶⁰

Printre uneltele zidarilor, **mistria** nu a fost surprinsă, pentru această perioadă, în săpăturile arheologice, deși în marile construcții se folosea mortarul. Se poate presupune utilizarea unor mistrii confecționate în întregime din lemn, alături de cele din metal, cu analogii în mediul roman.⁶¹

Târâncopul era o piesă în patru muchii prevăzută și cu o gaură pentru prins coada. În cariera de extracție a pietrei necesare ridicării cetății Păcuiul lui Soare s-a descoperit un târâncop de cioplit piatra, prevăzut cu un capăt îngust, ascuțit și cu altul, cu tăiș transversal.⁶² Un alt exemplar s-a găsit în cariera de cretă de la Basarabi.

Rângile⁶³ erau confecționate din metal și se foloseau la desprinderea și ridicarea blocurilor de piatră.

Burghiele metalice erau folosite la găurirea pietrei pentru introducerea coada de lemn sau uneori axul metalic, ca legătură a două bucăți de piatră.⁶⁴ Un exemplu miniatural s-a găsit la Bandu de Câmpie.

PRODUSE FINITE. Prelucrarea pietrei a continuat atât în teritoriile supuse Imperiului⁶⁵, cât și în cele din afara lui de-a lungul perioadei

migrațiilor. În sprijinul acestei afirmații ne vin descoperirile arheologice care au scos la lumină vestigii referitoare la ocupațiile legate de extracția și prelucrarea acestei materii prime. Locuitorii teritoriului de la Dunărea de Jos întrebuințau piatra în primul rând la **ridicarea caselor** (temelii și pereți), la construcția unor cuptoare meșteșugărești, la instalații pentru încălzit și pregătirea mâncării, la **fortificații, căptușirea izvoarelor și fântânilor, la pavaje** etc.

Plăcile de gresii locale au fost ca **rășnițe**⁶⁶ sau obiecte de ascuțit obiectele de fier. Pentru rășnițe s-au folosit și tufurile vulcanice cu o mai mare duritate și rezistență. Ele puteau fi de formă circulară (cilindrică - aplatizată), simple sau dispuse dublu, care, după sistemul roman (meta și catillus), aveau adesea forma tronconică cu suprafețele convexe sau concave, fiecare dintre cele două piese fiind prevăzute cu orificii pentru axul de rotire sau pentru introdus boabe de cereale și scurs făina. Rășnițele rotative, practic, sunt nelipsite din așezările ce aparțin perioadei ce o avem spre studiu, indiferent de zona geografică, dovadă a răspândirii și folosirii lor pe scară foarte largă. Amintim pe cele de la Bucov, Șirna, Celei, Sucidava, Șipot, Botoșana etc.

Pietrele de ascuțit⁶⁷ erau confecționate din șisturi verzi sau cenușii, aveau formă circulară, cu diametrul de circa 12 cm, groase de 6-7 cm, și prezentau în mijloc o gaură pătrată cu latura de 4 cm pentru a se putea fixa în ax. Erau folosite pentru ascuțirea indeosebi a cuțitelor - de aceea le întâlnim cu un anume loc perforat pentru a se putea agăța la cingătoare.

Din roci dure se prelucrau micile lustruitoare⁶⁸ pentru netezirea și lustruirea suprafețelor vaselor din lut, operație care se făcea înainte de arderea oalelor.

Fusaiiole⁶⁹ erau lucrate din gresii și rocă moale (minilit). **Greutățile** perforate erau folosite pentru plasele de pescuit, războaie de țesut sau ancore.⁷⁰

O mare întrebuințare au avut-o difertele șisturi verzi, negre, cenușii sau maronii, precum și alte roci mai moi, pentru realizarea **tiparelor**⁷¹ în care turnau obiectele de podoabă sau de cult, indeletnicire atestată, așa cum s-a mai arătat, în numeroase localități din spațiul de la Dunărea de Jos în secolele IV - XI. Amintim pe cele descoperite la Celei, datate în secolele IV - VI, cele de la Străulești, Lunca și Ciurel, datate în secolele VI - VIII sau cele de la Dinogetia.

Tot din diferite gresii și șisturi au fost formate bile de diferite dimensiuni, folosite, probabil, ca **prastii pentru lupte sau vânătoare**.⁷²

Amintim printre obiectele confecționate din piatră, **cruciulițele**⁷³, simboluri creștine, prezente pe teritoriul Olteniei încă din secolul III, ca apoi ele să fie prezente în întreg mileniul I e.n., fiind prelucrate din diverse roci, mai mult sau mai puțin estetice.

Pietrele de dimensiuni mari, îngrijit fasonate, puteau avea ca destinație, **stele funerare**, monumente ridicate în cinstea unor oficialități, și **stalpi mili-**

Produsele sculpturale se întâlnesc rar în această perioadă de vicisitudini istorice. În așezarea Garvăn, sculptura în piatră este consemnată "printr-o mică, dar interesantă încercare de a înfățișa un chip de femeie într-o bucată neregulată de sist. Figura, foarte mult schematizată, încât abia se poate recunoaște, a fost cu greu incizată în materialul cu totul impropriu pentru o astfel de lucrare".⁷⁵

Pe peretele răsăritean al carierei de la Cernavodă se poate observa un relief executat, probabil în secolele X, care-l înfățișează pe Hercules Saxsanus, divinitate protectoarea lucrătorilor pietrari.⁷⁶

În unele așezări, din epoca migrațiilor, piatra a deținut încă un rol însemnat, fiind folosită pentru confecționarea de mici produse artistice, sau ca material de construcții (pentru refacerea sau ridicarea din temelii a unor fortificații, pentru construirea unor biserițe și mai rar pentru căptușirea pereților câte unui bordei sau la temelia unor locuințe de suprafață).⁷⁷

Unele sisteme de construcție presupun existența unor meseriași cu oarecare experiență. Piatra folosită, în această epocă de cele mai multe ori, provenea din ruinele cetăților și a celorlalte clădiri romane și romano-bizantine. Prin tehnica legării pietrei se pot interpreta momentele de liniște sau restrînte ce le-a suportat populația locală de la Dunăre de Jos de-a lungul mileniului I e.n.⁷⁸

La cumpăna celor două milenii, treptat, se constată interesul pentru prelucrarea pietrei. Construcțiile din piatră (cetăți, biserici, case, porturi) încep să apară mai ales în Dobrogea, zonă ce reintră în sfera de influență a Imperiului bizantin.⁷⁹

NOTE

1. D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. a IV-a, București, 1978, p. 73-74.
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*.
4. *Ibidem*.
5. *Ibidem*.
6. *Ibidem*.
7. O. Toporu, *Romanitatea târzie și străromanii în Dacia Traiană sud-carpatică (secolele III-XI)*, Craiova, 1976, p. 160.
8. *Ibidem*, p. 88.
9. *Istoria României de la începuturi până în secolul al VIII-lea*, București, 1995, p. 244-245.
10. *Ibidem*.
11. *Ibidem*.
12. D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. a IV-a, p. 73.
13. Alex. Suceveanu, *Viața economică în Dobrogea romană în secolele I-III e.n.*, București, 1977, p. 133.
14. *Ibidem*, p. 128.
15. *Ibidem*, p. 137.
16. *Ibidem*, p. 138-139.

17. *Ibidem*, p. 139.
18. *Ibidem*, p. 140-141.
19. *Ibidem*, p. 141-143.
20. Gh. Iordache, *Ocupații tradiționale pe teritoriul României*, vol. III, Craiova, 1996, p. 233.
21. Alex. Suceveanu, *op. cit.* p. 144-145.
22. *Ibidem*.
23. *Ibidem*, p. 120.
24. *Ibidem*, p. 111.
25. Gh. Ștefan și colab., *Dinogetia, I, Așezarea feudală timpurie de la Bisericița - Garvăn*, București, 1967, p. 96 și urm.
26. I. Barnea, *Des monuments rupestres de Baarabi en Dobroudja*, in *Cahiers archologiques*, XIII, 1962.
27. Idem, *Șantierul arheologic Murfatlar*, in "Materiale", VI, 1959.
28. P. Diaconu, *Cariera de piatră din secolul al X-lea de la Cernavodă*, in "Pontica", XIII, 1980, p. 185-194; Gr. Florescu, *Cariera de la Cernavodă*, in "Analele Dunării", XVII, 1936, p. 33-46.
29. I. Barnea, Șt. Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, vol. III, p. 224, fig. 43.
30. *Ibidem*, fig. 49.
31. *Ibidem*, fig. 42/1 și fig. 43.
32. *Ibidem*, fig. 43/1.
33. P. Diaconu, D. Vâlceanu, *Păciul lui Soare. Cetatea bizantină*, vol. I, București, 1972; Petre Zah, *Despre carierele de piatră de lângă Păciul lui Soare*, in *S.C.I.V.*, 1968, p. p. 454-467.
34. Maria Comșa, *Raport preliminar asupra săpăturilor executate la Slon-Prahova*, in "Materiale", XIII, 1979; Idem, in "Materiale", XV, 1983.
35. Gr. Florescu, *Sisteme constructive romane în Histria*, in *S.C.I.V.*, 1953, 3-4; Gr. Florescu și colab., *Capidava. Monografia arheologică, I*, București, 1958; Gr. Florescu și colab., *Problema castrelor romane de la Mihăilești, Drajna de Sus și Pietroasa*, in "Studii și materiale privitoare la trecutul istoric al Județului Prahova, 1947.
36. V. Butură, *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, 1978, p. 373-378; Șt. Olteanu, *Cuptorul de ars var de la Svinița (Banat) din sec. IV*, in "Drobeta", 1980; Șt. Olteanu, C. Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, București, 1969, p. 71-72.
37. O. Toropu, *op. cit.*, p. 88.
38. *Ibidem*, p. 140-141.
39. *Ibidem* (Balta Verde-Oltenia).
40. G. Bordenache, in "Dacia", N.S., IV, 1960, p. 268.
41. Idem, in "Dacia", N.S. IX, 1965, p. 266 și urm.; Gr. Florescu și colab., *Capidava*, p. 104; Gr. Florescu, in "Materiale", VIII, 1962, p. 697; O. Toropu, *op. cit.*, p. 62; D. Tudor, in "Materiale", IX, p. 287.
42. Alex. Suceveanu, *op. cit.*, p. 138.
43. Gh. Ștefan și colab., in "Dacia", III, 1941-1944; D. Tudor, in "Materiale", XII, 1976, p. 604.
44. Alex. Suceveanu, *op. cit.*, p. 126.
45. P. Diaconu, *Despre unele meșteșuguri de la Păciul lui Soare (sec. X-XII)*, in "Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, III-IV, Călărași, 1987, p. 115.
46. P. Diaconu, Em. Zaharia, *Les carrieres de pierre de Păciul lui Soare*, in "Dacia", N.S., XV, 1971, p. 239-306.
47. P. Diaconu, *Despre datarea valului de piatră din Dobrogea și localizarea evenimentelor din nota toparhului grec*, in "Studii", XV, 1962, p. 1215-1218.
48. Idem, *Despre unele meșteșuguri de la Păciul lui Soare*, in "Cultură și civilizație, la Dunărea de Jos", Călărași, III-IV, 1987, p. 115.
49. *Ibidem*.
50. Alex. Suceveanu, *op. cit.*, p. 128; P. Diaconu, *Daco-romanii la Curbura Carpaților*, in "Pontica", X, 1977, p. 156.
51. P. Diaconu, in "Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, Călărași, III-IV, 1987 (Cercetătorii bulgari susțin că aceste semne sunt o particularitate a tehnicii de construcție proprie lumii

slavo-bulgare, teza este greșită pentru ca astfel de semne se întâlnesc încă din epoca romană la Adamclisi).

52. Gh. Papuc, *Tropaeum Traiani, 1978, Sectorul "Poarta de vest"*, in "Materiale", 1979, p. 187.
53. C.I.L., III, 14492; D. Tudor, *Oltenia Romană*, ed. a IV-a, p. 73.
54. D. Tudor, *Oltenia Romană*, ed. a IV-a, p. 422.
55. I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *Civilizația fierului la daci (sec. II î.e.n. - I î.e.n.)*, Cluj-Napoca, 1979, p. 106.
56. P. Diaconu, D. Vâlceanu, *Păciul lui Soare. Cetate bizantină*, vol. I, București, 1972; P. Diaconu, Em. Zah, *Despre carierele de piatră de lângă Păciul lui Soare*, in "S.C.I.V.", 1968, p. 454-467; Gh. Iordache, op. cit., p. 232-233.
57. I. Barnea, V. Bilciurescu, *Șantierul arheologic Basarabi (reg. Constanța)*, in "Materiale", VI, 1959.
58. I. Glodariu, E. Iaroslavschi, op. cit., p. 106; Gh. Ștefan și colab., *Dinogetia*, p. 96; Gh. Iordache, op. cit., p. 232.
59. Vezi nota 58.
60. V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 481; C. Daicoviciu, *Sistemi e tecnica di costruzione militare e civile presso i Daci nella Transilvania*, in "Atti del setimo Congresso internazionale di Archeologia classica", III, Roma, 1961, p. 83; H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 193.
61. I. Glodariu, E. Iaroslavschi, op. cit., p. 109; C. Daicoviciu și colab., in "S.C.I.V.", 1959, 1-2, p. 140-142; *Istoria României*, vol. I, București, 1960, p. 321; C. Daicoviciu, *Cetatea dacică de la Poiana Roșie*, București, 1954, p. 63-64; D. M. Teodorescu, *Cetatea dacă de la Costești*, București, 1930, p. 10-11.
62. P. Diaconu, D. Vâlceanu, *Păciul lui Soare*, p. 174; Gh. Iordache, op. cit., p. 232.
63. Gh. Iordache, op. cit., p. 232.
64. *Ibidem*.
65. O. Toropu, op. cit., p. 44, 88, 160; Gh. Ștefan și colab., *Dinogetia*, p. 56-97; Gh. Iordache, op. cit., p. 231.
66. Maria Comșa, *Cultura materială vechea românească. Așezările din secolele VIII-X dela Bucov-Ploiești*, București, 1978, p. 116; O. Toropu, op. cit., p. 231; Dan Gh. Teodor, *Mestesugurile de la nordul Dunării de Jos - secolele IV-XI*, Iași, 1996, p. 85.
67. Dan Gh. Teodor, *Mestesugurile*, p. 85; Gh. Ștefan și colab., *Dinogetia*, p. 96 și urm., fig. 42/12-15, 43/16 "Dacia", N.S., XVI, p. 173. fig. 9/3; Gh. Iordache, op. cit., p. 231.
68. Dan Gh. Teodor, *Mestesugurile*, p. 85.
69. Maria Comșa, *Cultura*, p. 118; O. Toropu, op. cit., p. 62, 64, 76; Gh. Iordache, op. cit., p. 231.
70. Gh. Ștefan și colab., *Dinogetia*, p. 96; P. Dinogetia, D. Vâlceanu, *Păciul lui Soare*, p. 174.
71. O. Toropu, op. cit., p. 68; Gh. Ștefan și colab., *Dinogetia*, p. 96; Dan Gh. Teodor, *Mestesugurile*, p. 85; Gh. Iordache, op. cit., p. 231; V. Teodorescu, *Centre meșteșugărești din secolele V/VI-VII e.n. in București*, in "București", IX, 1972.
72. Gh. Ștefan și colab., *Dinogetia*, p. 96.
73. *Ibidem*, p. 365; Gh. Iordache, op. cit. p. 235.
74. Gh. Ștefan și colab., *Dinogetia*, p. 96 și urm., Gr. Florescu și colab., *Capidava. Monografie arheologică*, I, București, 1956, p. 73-733; O. Toropu, op. cit. p. 44; D. Tudor, in "A.O.", XVIII, 1938, 95-96, p. 19-25; Alx. Suceveanu, op. cit., p. 123; Z. Covacef, in "Pontica", V, 1972, p. 513-524; idem, in "Pontica", VII, 1974, p. 295-305.
75. Gh. Ștefan și colab., *Dinogetia*, p. 96; Gh. Iordache, op. cit., p. 235.
76. Gh. Iordache, op. cit., p. 235-236.
77. Gh. Ștefan și colab., *Dinogetia*, p. 96; O. Toropu, op. cit. p. 44.
78. Gh. Ștefan și colab., *Dinogetia*; Gr. Florescu și colab., *Capidava*; I. Barna, D. Vâlceanu, *Păciul lui Soare*.
79. I. Barnea, *Mestesugurile în așezarea feudală de la Garvăn (secolele X-XII)*, in "S.C.I.V.", 1995, 1-2, p. 114.

Résumé

L'auteur a réussi à recueillir toutes les informations connues concernant de métier a tailler la pierre dans le contexte des métiers connus au Bas-Danube, pendant les IVe - Xe siècles. On utilisait, comme matière première, la pierre et le marbre. Quant à la technique de l'extraction, le système de l'exploitation du rocher était celui des carrières greco-romaines, en plein air; comme outils, on employait les haches, les marteaux les ciseaux, les pics, les barres de fer et les crilles.

Les produits finis et la pierre telle quelle étaient utilisés à l'edification des maisons à la construction des fours des artisans et des fortifications, au revêtement des parois des sources et des puits, aux pavages etc. Comme produits finis on peut mentionner: pierres aiguisées, fuseaux, petites croix, stèles funéraires, bornes miliaries etc.

Dns certains localités dès l'époque des migration, la pierre a eu un rôle important, dû au fait qu'on l'utilisait pour en confectiones de petits obsets à valeur artistique on en tant que matériel de construction pour la réflexion ou pour l'édification (dé les fondements) de certaines fortifications pour la construction de petites églises etc.

A la frontière des deux millénaires, on constate peu à peu l'intérêt pour tailler la pierre; en Dobroudja, la situation est valable surtout après être entrée, de nouveau, dans la sphère d'influence de l'Empire Byzantin.